

УДК 343.34

Азарова Анна Андріївна –
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Розглянуто питання, присвячені виникненню юридичної відповідальності за завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Здійснено аналіз наявних видів юридичної відповідальності за вчинення цих злочинів, а також визначено критерії розмежування відповідальності.

Ключові слова: громадський порядок; громадська безпека; небезпека; злочин; відповідальність; повідомлення; вибух.

Рассмотрены вопросы, касающиеся возникновения юридической ответственности за заведомо ложные сообщения об угрозе безопасности граждан, уничтожения или повреждения объектов собственности. Проанализированы существующие виды юридической ответственности за совершение этих преступлений, а также определены критерии разграничения ответственности.

Ключевые слова: общественный порядок; общественная безопасность; опасность; преступление; ответственность; сообщение; взрыв.

The questions concerning the emergence of legal liability for the crimes of knowingly untrue reports about the threat the security of citizens, destruction or damage of property objects. Analyzed the

existing forms of legal liability for such crimes and establish the criteria for the delineation of responsibility.

The purpose of this research paper is to study and analyze the main criminal and criminological characteristics knowingly untrue reports about threat the security citizens, destruction or damage of property, as well as study and application of the principles of legal responsibility for the commission of those crimes. Provided by the definition of knowingly untrue reports about threat the security citizens, destruction or damage of property; analyzes the main achievements of scientists who have studied this issue.

We describe the plan of law enforcement agencies upon receipt of such notice. Courtesy of statistical information to commit these crimes over the past 2 years. Examples of committing crimes analyzed in recent months in Kiev. Done distinction investigated crimes and acts of terrorism.

The main features of the commission of knowingly untrue reports about threat the security citizens, destruction or damage of property. The problems of the concept of «serious consequences» in the criminal law of Ukraine. The analysis of the use of such signs qualified as repetition test committing a crime.

Summing up, it is stated that the qualification actions when false reports about threats to citizens, destruction or damage of property has some features and often causes difficulties. To correctly set for committing this crime, careful study of all the circumstances of its commission, and the consequences to which it led. The presence of current legislation valuation concepts and erroneous determination repetition committing these crimes may entail complications in the classification of the analyzed crime, and as a result, incorrect application of the criminal law.

Keywords: public order; public safety; danger; crime; responsibility; communication; explosion.

Завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це це злочини, які ставлять під загрозу громадський порядок. Вони призводять до деморалізації суспільства, паніки серед населення, розповсюдження страху та невдоволення діяльністю правоохоронних органів держави. У часи збройних протистоянь з терористичними угрупованнями в країні ці злочини набувають

ще більшої суспільної небезпеки та сприяють поширенню негативних настроїв у громадськості. Саме тому державою встановлені та застосовуються суворі заходи покарання щодо осіб, які вчиняють зазначені порушення.

У різні часи проблеми відповідальності за завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності вивчалися багатьма дослідниками, серед яких О.В. Кириченко, В.М. Куц, В.А. Липкан, П.С. Матишевський, В.П. Тихий та ін. Однак зазначені автори вивчали ці злочини в більш спокійні та стабільні для держави часи, і тому, незважаючи на всю важливість та значущість їх висновків, дослідження так званого «телефонного тероризму» та юридичної відповідальності за нього на сьогодні викликане нагальною потребою у вирішенні важливих загальнодержавних проблем. Тож, метою цієї наукової статті є вивчення та аналіз основних кримінально-правових та кримінологічних характеристик завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а також обґрунтування та принципи застосування юридичної відповідальності за вчинення цих злочинів.

При повідомленні про загрозу безпеці громадян правоохоронними органами вводиться план дій в умовах надзвичайної ситуації. Це призводить до повної евакуації людей з відповідної території та ретельної її перевірки експертами-вибухотехніками, кінологами, працівниками МНС України. Тільки після того, як буде складено акт про відсутність вибухових пристроїв та небезпечних речовин на об'єктах, які перевірялися, вони можуть відновлювати роботу. Таким чином, діяльність цих об'єктів (а практика показує, що найчастіше такі злочини вчиняються по відношенню до багатолюдних місць: вокзали, станції метро, торговельні центри, школи тощо) паралізується на декілька годин.

Відповідно до нормативно-правової документації, після отримання повідомлення про загрозу вибуху, у випадку, якщо місце знаходження вибухового пристрою точно невідомо, необхідно спочатку визначити межу небезпечної зони. Як правило, це не менше 300 м, але в кожному окремому випадку відстань визначається з урахуванням конкретної

обстановки. Після цього необхідно забезпечити оточення меж небезпечної зони за допомогою постів і умовних знаків та організувати евакуацію людей.

Під час пошуку вибухового пристрою спочатку застосовуються службові собаки, які натреновані на виявлення вибухових речовин. Після цього, як правило, здійснюється візуальний (фізичний) пошук співробітниками слідчо-оперативної групи за участю спеціаліста-вибухотехніка та з використанням спеціальних криміналістичних засобів (металошукачів, газоаналізаторів, що реагують на молекули вибухової речовини, світлоскопів, портативної рентгеноапаратури тощо). Перед оглядом приміщень необхідно мати план цього приміщення і знати розташування кімнат, сходів, ніш, комунікацій, вентиляції, каналізації. Крім того, потрібно мати ключі від приміщень, шаф та інших об'єктів, що можуть бути зачинені [1, с. 66–67]. Тож, вочевидь завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності тягнуть за собою тяжкі матеріальні та моральні наслідки.

За 9 місяців поточного року правоохоронними органами обліковано 678 кримінальних правопорушень, кваліфікованих як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Варто зазначити, що за весь 2013 рік таких кримінальних правопорушень було зареєстровано 247, тобто за результатами поточного року очікуване зростання приблизно в 3 рази.

Слід зазначити, аналіз статистичної інформації показує, що в 26 % випадків при здійсненні досліджуваної групи злочинів відсутня так звана підготовча стадія. Це означає, що має місце раптовий намір повідомити неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкту. Як правило, такий раптовий намір пов'язаний з особливою мотивацією злочинної поведінки: найчастіше такі злочини вчиняються з пустощів або хуліганських спонукань, рідше – з помсти і користи.

Так, наприклад, 23 жовтня поточного року в м. Києві було повідомлено про «замінування» одразу чотирьох об'єктів – центрального залізничного вокзалу та станцій метро «Дарниця», «Вокзальна» та «Кловська». Одразу після повідомлення про це станції метро були зачинені на вхід та вихід, а з приміщення вокзалу евакуйовані пасажери та працівники вокзалу. Близько

години, поки працівники МНС та МВС шукали вибухонебезпечні предмети, було невідомо, чи є ці повідомлення правдивими. Таким чином, серед населення розповсюджуються страх та паніка, що може призвести до більш тяжких наслідків. На початку грудня цього року закривалася станція метро «Золоті ворота» у зв'язку з повідомленням про загрозу безпеці громадян, яке також виявилось неправдивим. Взагалі з початку 2014 року зареєстровано понад 70 випадків завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадян тільки на станціях київського метро.

Вивчення такої злочинності набуває актуальності не тільки у зв'язку з тим, що останнім часом збільшується кількість таких злочинів, але й тому, що зі зростанням кількості терористичних діянь цей злочин у науковій та навчальній літературі починають відносити до терористичних злочинів, а у буденному житті нерідко називають «телефонним тероризмом». Крім того, деякі науковці виділяють завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності як один з видів хуліганських дій.

Стосовно зв'язку аналізованого злочину з проявами тероризму слід зазначити, що для розуміння сутності тероризму необхідно дослідити сутність поняття «терор». Деякі автори визначають терор державний та недержавний. Державний терор пов'язують з особливою репресивною, жорсткою діяльністю державної влади по відношенню до політичних противників як всередині держави, так і за її межами. Тому державний терор може бути внутрішній та зовнішній. Зовнішній терор асоціюється з агресивною чи колоніальною політикою держави, спрямованою на захоплення чужої території, розграбування національних багатств, зневаження прав людини тощо. Внутрішній державний терор в залежності від специфіки може бути судовий чи позасудовий. Судовий терор проявляється, головним чином, у кримінальному переслідуванні політичних противників. Позасудовий державний терор, як правило, військового характеру, має місце при пригніченні будь-якої збройної опозиції чи народних хвилювань [2, с. 55–58].

Тероризм у вузькому (власному) сенсі – це загальнонебезпечені діяння або погрози такими, спрямовані на залякування населення, з метою спонукання держави,

міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи чи групи осіб до вчинення або відмови від вчинення якихось дій [3, с. 17].

Завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян мають схожість скоріше з хуліганськими, ніж з терористичними злочинами. Взагалі, завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності та зокрема погрози актами тероризму не відповідають ознакам терористичних злочинів, які встановлені в науковій літературі. Згідно з цим, тероризм перш за все повинен породжувати реальну небезпеку. У випадку ж неправдивого повідомлення, перш за все, з'являється реальна загроза громадському порядку, а громадська безпека при цьому не зазнає змін.

Одним з аспектів висвітлення способу вчинення цього злочину є з'ясування того, кому саме передається повідомлення з відповідним змістом. Статистичні відомості свідчать про те, що в абсолютній більшості випадків (81 %) злочинці передають інформацію про загрозу об'єкту в підрозділи МВС, в 11 % випадків таку інформацію отримують цивільні особи, 5 % – СБУ, 3 % – МНС України. Крім того, злочинець може видавати себе за особу, якій нібито надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, про що вона «задня усунення небезпеки» повідомила в правоохоронні органи [1, с. 67–68].

Як правило, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має такі ознаки:

1) містить вигадані відомості про вчинення загальнонебезпечних злочинів (про збройний напад, про закладену в тому або іншому приміщенні вибухівку, про підготовлений підпал тощо) або про стихійне чи інше загальне лихо (землетрус, викид радіоактивних речовин, дуже небезпечну епідемію тощо);

2) відрізняється правдоподібністю і може сприйматися тими, кому воно адресоване, як реальна загроза їхньої безпеці;

3) про відсутність загрози безпеці насправді заявнику заздалегідь відомо [4, с. 179–181].

Важливим аспектом дослідження кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є визначення кваліфікованого складу вчинення цього

злочину. Так, однією з кваліфікованих ознак є тяжкі наслідки, які виникли в результаті завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці. У науковій літературі існує багато спроб визначити в загальній формі поняття тяжких наслідків. Однак, як правило, спроби науковців однозначно вирішити це питання не завжди виявляються вдалими.

Одними з перших спроб визначення поняття тяжких наслідків у вітчизняному кримінальному законодавстві були науково-практичні коментарі до КК України 1960 р., коли тяжкими наслідками визначались смерть однієї чи кількох осіб; спричинення хоча б одній особі тяжкого тілесного ушкодження або двом чи більше особам середньої тяжкості тілесного ушкодження, а також заподіяння іншої тяжкої шкоди здоров'ю людей (тяжких захворювань, хронічної душевної хвороби тощо); порушення основних конституційних прав значної кількості громадян; заподіяння майнової шкоди в особливо великих розмірах; дезорганізація роботи підприємств, установ, організацій в значних масштабах [5, с. 162].

Сучасні науково-практичні коментарі до КК України теж містять декілька визначень тяжких наслідків від злочинів. Так, визначається, що до тяжких наслідків належать заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одному потерпілому або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, загибель людей. Тяжкі наслідки, крім того, повинні визначатися з урахуванням вартості майна, затрат на відвернення загрози чи ліквідацію збитків, кількості осіб, які потерпіли внаслідок вчинення злочину, характеру і розміру заподіяної їм матеріальної, моральної та іншої шкоди тощо [6, с. 683].

Однак всі науковці сходяться до однієї думки, що тяжкі наслідки є оцінним поняттям, яке не має чітких меж тлумачення. Крім завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, у ряді інших диспозицій статей Особливої частини КК застосовуються такі поняття, як «тяжкі наслідки» або «інші тяжкі наслідки». Як зазначає С.Д. Шапченко, «оцінні поняття права не можуть бути поняттям у точному розумінні слова і з точки зору традиційної формальної логіки є особливим різновидом загальних уявлень». В свою чергу, В.Є. Жерьобкін визначає

оцінні поняття як невизначувані в законі, теорії чи судовій практиці терміни правової науки [7, с. 49–54].

Для того, щоб кримінальний закон набув чіткості та визначеності, звичайно, необхідно уникати застосування оцінних понять у ньому. Для цього М.І. Ковальов пропонує таке вирішення цієї проблеми: «найбільш точним прийомом опису юридично значущих наслідків є їх чітка градація, що вичерпує перелік і однозначне тлумачення у всіх розділах і диспозиціях КК» [8, с. 42].

З приводу причин використання оцінних понять в кримінальному законодавстві слід зазначити, що законодавці намагаються за допомогою таких понять зробити закон глобальним і всеохоплюючим. Проте в дійсності виходить, як зазначає М.І. Ковальов, що судова практика починає розширювати сферу застосування закону, поступово залучаючи до нього і дії, що, на думку самого законодавця, явно не були предметом регулювання. Будь-яка невизначеність таких понять, якщо вона не обмежена межами тлумачення, має тенденцію до безмежного поширення та до повного розмивання меж закону і розумних його обрисів [8, с. 41].

Однак, не зважаючи на складність визначення поняття «тяжких наслідків» у кримінальному законі, слід зазначити, що багато науковців підтримують його застосування. Це пов'язане з тим, що досить часто наслідки від вчинення злочину не відповідають ступеню суспільної небезпеки так званого «некваліфікованого складу». Розглядаючи завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, можна навести такі приклади, як, наприклад, загибель людини від серцевого нападу внаслідок отримання такої інформації, або тілесні ушкодження від травмування під час евакуації в умовах великого скупчення людей тощо. Крім того, варто зазначити, що неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян на залізничних станціях чи вокзалах призводять до значних матеріальних збитків внаслідок порушення графіку руху потягів. Отже, незважаючи на складності розуміння сутності поняття «тяжких наслідків», ми підтримуємо думку науковців, що на практиці використання цього поняття необхідне, оскільки в багатьох випадках від завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці настають такі суспільно небезпечні наслідки, що санкція

частини першої цієї статті не відповідає ступеню суспільної небезпечності вчиненого. Для вирішення цієї проблеми, тобто для правильної кваліфікації завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, ми вважаємо, кримінальне законодавство необхідно розширити розшифруванням поняття «тяжкі наслідки». Так, наприклад, О.В. Кириченко пропонує визначити це поняття таким чином: «діяння, якщо воно призвело до загибелі людей, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, або завдало майнової шкоди у великих розмірах» [7, с. 60–64].

Слід зазначити, що визначення повторності при вчиненні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності також може викликати деякі труднощі. Науково-практичні коментарі до чинного кримінального законодавства пропонують звертатися у цьому випадку до статті 32 Кримінального кодексу України та коментаря до неї. Ознаками повторності при вчиненні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці є такі дії, коли кожна з них має самостійний характер, а не є повторенням того самого повідомлення одному й тому ж адресатові кілька разів підряд. У деяких випадках повторністю слід вважати неодноразове повідомлення про загрозу громадській безпеці одному й тому ж адресатові, однак за умови, що на перше повідомлення відреагували відповідні органи влади і між першим та другим повідомленням пройшов певний час [7, с. 66].

Узагальнюючи, слід зазначити, що кваліфікація дій при завідомо неправдивих повідомленнях про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має деякі особливості та нерідко викликає певні труднощі. Для того, щоб правильно встановити відповідальність за вчинення цього злочину, необхідне ретельне вивчення усіх обставин його вчинення, а також наслідків, до яких це призвело. Наявність у чинному законодавстві оцінних понять, а також помилкові визначення повторності вчинення цих злочинів можуть тягнути за собою ускладнення при кваліфікації аналізованого злочину, та, як наслідок, неправильне застосування норм кримінального закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бавыкин Д. Ю. Некоторые особенности тактики неотложных действий на местах происшествий при получении сообщений об угрозе взрыва / Д. Ю. Бавыкин // Вестник Владимирского юридического института. – № 1 (10). – 2009. – С. 66–69.

2. Емельянов В. П. Терроризм как явление и как состав преступления / В. П. Емельянов. – Харьков : Право, 1999. – 272 с.

3. Емельянов В. П. Уголовно-правовое противодействие терроризму : [моногр.] / В. П. Емельянов, М. Н. Иманлы, И. Н. Рыжов. – Харьков : Право, 2014. – 88 с.

4. Лога В. М. Способи завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В. М. Лога // Юридична наука. – № 3. – 2011. – С. 179–184.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. В. Ф. Бойко та ін. – 6-те вид., допов. – К. : А.С.К., 2000. – 1120 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.

7. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадської безпеці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кириченко Олег Вікторович. – Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2006. – 234 с.

8. Ковалев М. И. Общественно опасные последствия преступления и диспозиция уголовного закона / М. И. Ковалев // Советское государство и право. – 1990. – № 10. – С. 38–43.